

Reactie op consultatie

Tijdelijke experimentenwet nieuwe stembiljetten

1 oktober 2019

Naar aanleiding van het conceptwetsvoorstel ‘Tijdelijke experimentenwet nieuwe stembiljetten’, willen wij wijzen op de nadelen van een van de twee voorgestelde nieuwe stembiljetten.

Er worden in de memorie van toelichting twee voorstellen gedaan voor nieuwe modellen stembiljetten: Model 1, met voor elke deelnemende politieke partij een apart stembiljet met de namen van de kandidaten van die partij; en Model 2, een stembiljet met alle partijen en nummers voor de kandidaten.

In de toelichting bij Model 1 staat dat nadere regels zullen worden gesteld over het proces dat de kiezer moet doorlopen om het stembiljet te deponeren in de stembus. Volgens ons is het onmogelijk om dat proces zodanig in te richten dat het stemgeheim gewaarborgd blijft, zonder dat dat ten koste gaat van de betrouwbaarheid van de verkiezing. Daardoor is bij voorbaat duidelijk dat Model 1 niet kan voldoen aan de eisen die worden gesteld in onder andere artikel 4 lid 2 van de voorgestelde wet.

We zullen dat hieronder toelichten. Model 1 is geïnspireerd op stembiljetten die in Zweden gebruikt worden. Daarom bekritisieren we eerst het stemproces in Zweden en daarna het proces zoals voorgesteld in de toelichting om te laten zien dat beide niet voldoen.

Het Zweedse systeem

Bij verkiezingen in Zweden zijn er voor elke mogelijke keuze aparte biljetten. De kiezer hoeft nergens iets in te vullen, maar pakt het biljet van de partij of persoon van zijn keuze uit een uitstalling, neemt het biljet mee naar een stemhokje en stopt het daar in een envelop. De dichtgeplakte envelop levert hij in bij de voorzitter van het stembureau. De voorzitter controleert dan de stempas en het identiteitsbewijs van de kiezer, en stopt daarna de envelop in de stembus. Later bij het tellen worden stemmen uit enveloppen waar meer dan één biljet in zit ongeldig verklaard. De biljetten zijn in Zweden overigens van A6-formaat, en dus niet A4 zoals wordt gesuggereerd in het het voorstel.

Omdat de uitstallingen met stembiljetten zichtbaar zijn voor iedereen, pakken de meeste kiezers meerdere stembiljetten mee van verschillende partijen. Daarvan stoppen ze er eentje in de envelop, en de andere laten ze achter in het stemhokje. De daar achtergelaten stembiljetten worden, meestal zodra de kiezer het stemhokje verlaat, door een lid van het stembureau verzameld en teruggeplaatst in de uitstalling. Dit is ook zichtbaar voor iedereen. Doordat zowel het pakken als het terugplaatsen voor iedereen zichtbaar zijn, is exact na te gaan wat iedereen gestemd heeft. Het stemgeheim is dus bij het Zweedse systeem niet gewaarborgd.

Het voorgestelde systeem

In de memorie van toelichting wordt voor het proces dat de kiezer moet doorlopen een voorstel gedaan dat net iets anders werkt dan in Zweden. In dat voorstel worden geen enveloppen gebruikt. Om te voorkomen dat iemand meerdere keren zijn stem kan uitbrengen, zou de kiezer zijn stembiljet dichtgevouwen moeten overhandigen aan een lid van het stembureau. Die controleert het aantal stembiljetten (één stembiljet voor de stem van de kiezer zelf met daarnaast eventuele volmachtstemmen), en geeft het dan terug aan de kiezer. Maar aangezien de kiezer zelf het biljet in de stembus mag doen, kan hij op dat moment stiekem extra meegenomen biljetten er bij stoppen. Dit is geen onwaarschijnlijk scenario, want er is in het voorstel geen controle op het aantal

stembiljetten dat de kiezer van de uitstalling meeneemt. Er mag ook geen controleur meekijken bij de uitstalling, omdat dan het stemgeheim in het geding komt (zoals in het Zweedse systeem).

Bovendien heeft een kiezer op het moment hij zelf een stembiljet moet pakken uit de uitstalling, de gelegenheid om de verkiezing te verstoren. In het voorstel bij Model 1 is het stemhokje afgesloten, en dus kunnen kiezers bijvoorbeeld stembiljetten van de ene partij verbergen onder een biljet van een andere partij, of zelfs hele stapels meenemen zodat er geen stembiljetten voor de volgende kiezer overblijven. Ook is het eenvoudig om officiële stembiljetten van een partij te vervangen door nagemaakte biljetten die op subtiele wijze anders zijn en dus ongeldig. De volgorde, geldigheid en hoeveelheid van de stembiljetten zouden daarom voortdurend in de gaten moeten worden gehouden door een lid van het stembureau. Zelfs in het Zweedse systeem, waarbij de uitstallingen voor iedereen te zien zijn, zijn er gevallen waargenomen van zulk soort sabotage (voorbeeld figuur 1 hieronder).

Figuur 1: Uitstalling met biljetten in een stembureau in Zweden. Onder het stapeltje biljetten van de partij ‘Moderaterna’ zijn extra biljetten van partij ‘Sverige demokraterna’ geplaatst. (Stembureau bibliotheek, Karlstad, september 2018.)

Conclusie

Door te laten zien dat bovenstaande voorbeelden tekortschieten, is nog niet aangetoond dat stembiljet Model 1 onmogelijk aan de eisen van de wet kan voldoen. De voorbeelden maken echter wel duidelijk dat de kiezer niet vrij toegang tot alle stembiljetten mag hebben in een afgesloten stemhokje, maar ook dat er niemand bij het pakken mag meekijken. Een denkbare oplossing is om in ieder stemhokje een soort automatisch te zetten waaruit de kiezer, na inwerking van een door de voorzitter uitgereikt muntje, hooguit één biljet kan pakken. De vraag is echter of dit niet ten koste gaat van een van de doelen van de wet, namelijk het streven om het stemmen voor kiezers toegankelijker te maken. Daarom raden wij het voorgetelde stembiljet Model 1 af.